НАЛЫНА НАЛЫНА

БӘХТИЈАР ВАНАБЗАДӘ

Бу мәгаләдә инсанын инсан едән рухани дүнјасындан вә мәнәви тәфәккүрдән сөһбәт кетмәк нәзәрдә тутулур. Чүнки бу тәләбләр вә етијачлар инсанын башга чанлылардан ајрылан ән бөјүк јолудур. Биз үзүн вәләр јаборлы мадде дүнјасында јашајан бир адамын нагтында фикирлримиз — бүтүн јолуна јох, ајаг алан бир чүт ајагтабы, јахуд ада јашајан үчүн начиб олан гида маддәләри тапмаг, балаларымызы әрсәјә чатдырмаг әрзусу илә јашамыш, мә'нави етијачларр дарда дүшүнмәјә вә вахтымыз олуб, бу да тәбиидир. Дөјүшү бачы! Инсанларда мә'нави зәнкинлик тәлабы олмамасы нијә мүмкүн, јохсулларымыз демјилми? Чүмләјә үчүн бундан да бөјүк кәсир оларми? Бәс нидирсе, бу, нәгигәтдир! Бәс бир сә'а ичмәчалы јашајан тә нечә кәлиб чыхды? Үзүн әрзә бөјү мә'нәвијјатымызы јетишдирән Инсанлорин, Фүзулилорин, Үзејирбәјлиләрин әкәлдарлы олан бүкүнү нәслин мә'нәви чөһәтдән бу чүр јохсуллашмасы нечә гобул едән? Әнкин јерләтлә чәмијјәтләр, нијә торпаглар, сулар, гызылдан тутмуш минерал сулара малик олан, етијачлы дан дефләрлә артыг амбыг, тәрәвә, бостан бичилмиш вә тахыл јетишдирән, дүнјанын ән кин иглиминдән доггузунда сакн олан бу халг, нијә мадди етијачы нчорисиндә јашамадыгы ки, онун мә'нави дүнјасы ила мешгул олмаса вахты вә арзусу олмасын? Дүнјанын ән көзәл дилларинин бир нечә дилинә малик олан бирәнин кин фолклорда вә мусигидә малик олан халтын сон илларда ән мә'нави дүнјасына — дилинә, әдәбијјатына вә мусигисинә биканалдыгына нә илә изаһ едәк? Бу кин јени бир мүдиш суалларын чавабыны вер билор?

Үзүн илләр бизим мәтбуәтымыз, радио вә телевизијамыз бу барәдә сөһбәт ачмаг вахты гәлмәмиш, бизи анамыз тәбиәтә мүбаризә чағырмыш вә нәтичәдә бизә инсанлыгымыза гаршы дүрмага мәчбур едилмиш. Бу иш, тәбиәтә гаршы мүбаризә ки, башгасынын агры-ачысыны һисс етмәк, комәкинә әл узатмаг, јардым кестәрмәк кими инсани һиссләр бәкаја олмуш, дәгә бабамызда јаранмыш гадан шәфгәт дүјгусуну коршалтмышыг. Бунун да нәтичәсиндә һәр кәс өз јолунда ајаг алмаг, јашамаг, чәмијјәт вә инсанлыг гаршысында борчуну јуитмуш, «Мәнәмлик» вә хүдбинлик инсанын әсас кефијјәтинә чеврилмишдир. Елә бир дәрәчәјә кәлиб чатмышыг ки, адамлар јалныз өз һагларыны тәләб едир, өзүнә башгасынын борчун кетирмәк, өзүнү биринчи көрмәк вә буну башгаларына да тәгдир етдирмәк арзусу инсанлыгымызы әлимиздән алмыш, бизә мә'нәви јохсуллашмаг јолуна мәчбур етмиш вә әввәл бу барәдә «Һанны медал дүшүр» адлы бир шe'р да јазмышдым:

Дәнкәл, нәвада мин јарыны кедир,
Дәрдим, дәрманым, дахтарым кедир,
Дағын зирвәсинә јол ачан кәсә,
Узаг мәсафәјә тез гачан кәсә,
Бүз југан, үзүмә,
Инди мәзәмә,
Дәринә үзәнә медал пајламыр.
Бу гону наглајар,
О, бүтү дағыр,

Биринин гәдинә позур, рәдд едир
Башга бирисинин мүчү, гәвәти.
Биринин фәрәфлә галадыгымы
Биринин кәдәрли мәгәлбүјүнә,
Јанмы башгасынын өтмәк истәјир,
Јанмы «јанан» — бәјр, вәтәнә
«Мән» дејир.
Билмирин, башгасы нә дејир бизә...
Тез өз арзуларын, өз һиссләрини
Бизә дејмәк истәјирсә, бәзан гуј тахы...
Амма дүшүнмүрүк,
өз инчиклин
«Мәнәмлик» һиссини алдырын кәсә,
Һәр кәсин јеркин дүз көрә кәсә,
Өзкини өзүнә көрк едәнләрә,
Өзкини нагтына јарк едәнләрә
Јанмы медал дүшүр, һанны медал
дүшүр?
Бурда да арәја гијмәз-гал дүшүр.
Мән јаз гачмаз, ајрылмаз, ајрылмаз,
«Мәнәмлик» һиссини алдыгы билинәрәк, башгасынын да нагтына көрә билинәрәк јарышманы кечирмәк зәманы кәлиб чатмаз? Мән бу шe'ри јенидәнјурма сајасинә нечә әрәфәсиндә, јә'ни 1984-чү илдә јазмышдым. Инди орта әсрләрдә јени тәфәккүр тәрзи мәнә бүнү тәләб едир. Јени тәфәккүр тәрзи бүтүн дүнјада инсанлыгымызда јенидән јени түфәнләр ачды. Бир-биринә гаршы дуран кини систем үзүн илләр силаһлама јарышы кечирди. Бу күн зәмаз мәстәрир ки, гаршыдурма сијасәти бизә чох баһа баша кәлди. Јенидинјурмадан доган јени тәфәккүр, бизи силаһлама јарышындан чыхарыр. Дүнјада әмин-аманлыг башланды. Бу мә'нада космосда апарылан јарышлар да јарышлыгдан чыхарылмалы, үмумбәшәријјәтин монафеји зәмининда сөһбәт кетмәк нәзәрдә тутулмалыдыр. Бу јени тәфәккүр тәрзи нәдән дөгду? Дүнјәви адәм кәлдә ки, кәшф олунан атом вә һидрокен силаһлары јалныз бир халтын вә бир мәмләкәтин јериндә, бүтүн дүнјанын фолкөрүнә сөбәб ола биләр! Ону да дејим ки, һәлә атом, һидрокен силаһларынын көрдүкләри чох-чох әзәбләр, нечә-нечә јоксулларын, ачларын, ајрылмаз, мә'нави етијачларын, ана-бабаларын вә вахтымыз олуб, бу да тәбиидир. Дөјүшү бачы! Инсанларда мә'нави зәнкинлик тәлабы олмамасы нијә мүмкүн, јохсуллашмасы демјилми? Чүмләјә үчүн бундан да бөјүк кәсир оларми? Бәс нидирсе, бу, нәгигәтдир! Бәс бир сә'а ичмәчалы јашајан тә нечә кәлиб чыхды? Үзүн әрзә бөјү мә'нәвијјатымызы јетишдирән Инсанлорин, Фүзулилорин, Үзејирбәјлиләрин әкәлдарлы олан бүкүнү нәслин мә'нәви чөһәтдән бу чүр јохсуллашмасы нечә гобул едән? Әнкин јерләтлә чәмијјәтләр, нијә торпаглар, сулар, гызылдан тутмуш минерал сулара малик олан, етијачлы дан дефләрлә артыг амбыг, тәрәвә, бостан бичилмиш вә тахыл јетишдирән, дүнјанын ән кин иглиминдән доггузунда сакн олан бу халг, нијә мадди етијачы нчорисиндә јашамадыгы ки, онун мә'нави дүнјасы ила мешгул олмаса вахты вә арзусу олмасын? Дүнјанын ән көзәл дилларинин бир нечә дилинә малик олан бирәнин кин фолклорда вә мусигидә малик олан халтын сон илларда ән мә'нави дүнјасына — дилинә, әдәбијјатына вә мусигисинә биканалдыгына нә илә изаһ едәк? Бу кин јени бир мүдиш суалларын чавабыны вер билор?

Үзүн илләр бизим мәтбуәтымыз, радио вә телевизијамыз бу барәдә сөһбәт ачмаг вахты гәлмәмиш, бизи анамыз тәбиәтә мүбаризә чағырмыш вә нәтичәдә бизә инсанлыгымыза гаршы дүрмага мәчбур едилмиш. Бу иш, тәбиәтә гаршы мүбаризә ки, башгасынын агры-ачысыны һисс етмәк, комәкинә әл узатмаг, јардым кестәрмәк кими инсани һиссләр бәкаја олмуш, дәгә бабамызда јаранмыш гадан шәфгәт дүјгусуну коршалтмышыг. Бунун да нәтичәсиндә һәр кәс өз јолунда ајаг алмаг, јашамаг, чәмијјәт вә инсанлыг гаршысындакы борчуну унутмуш, «Мәнәмлик» вә хүдбинлик инсанын әсас кефијјәтинә чеврилмишдир. Елә бир дәрәчәјә кәлиб чатмышыг ки, адамлар јалныз өз һагларыны тәләб едир, өзүнә башгасынын борчун кетирмәк, өзүнү биринчи көрмәк вә буну башгаларына да тәгдир етдирмәк арзусу инсанлыгымызы әлимиздән алмыш, бизә мә'нәви јохсуллашмаг јолуна мәчбур етмиш вә әввәл бу барәдә «Һанны медал дүшүр» адлы бир шe'р да јазмышдым:

Дәнкәл, нәвада мин јарыны кедир,
Дәрдим, дәрманым, дахтарым кедир,
Дағын зирвәсинә јол ачан кәсә,
Узаг мәсафәјә тез гачан кәсә,
Бүз југан, үзүмә,
Инди мәзәмә,
Дәринә үзәнә медал пајламыр.
Бу гону наглајар,
О, бүтү дағыр,

Биринин гәдинә позур, рәдд едир
Башга бирисинин мүчү, гәвәти.
Биринин фәрәфлә галадыгымы
Биринин кәдәрли мәгәлбүјүнә,
Јанмы башгасынын өтмәк истәјир,
Јанмы «јанан» — бәјр, вәтәнә
«Мән» дејир.
Билмирин, башгасы нә дејир бизә...
Тез өз арзуларын, өз һиссләрини
Бизә дејмәк истәјирсә, бәзан гуј тахы...
Амма дүшүнмүрүк,
өз инчиклин
«Мәнәмлик» һиссини алдырын кәсә,
Һәр кәсин јеркин дүз көрә кәсә,
Өзкини өзүнә көрк едәнләрә,
Өзкини нагтына јарк едәнләрә
Јанмы медал дүшүр, һанны медал
дүшүр?
Бурда да арәја гијмәз-гал дүшүр.
Мән јаз гачмаз, ајрылмаз, ајрылмаз,
«Мәнәмлик» һиссини алдыгы билинәрәк, башгасынын да нагтына көрә билинәрәк јарышманы кечирмәк зәманы кәлиб чатмаз? Мән бу шe'ри јенидәнјурма сијасәтинә нечә әрәфәсиндә, јә'ни 1984-чү илдә јазмышдым. Инди орта әсрләрдә јени тәфәккүр тәрзи мәнә бүнү тәләб едир. Јени тәфәккүр тәрзи бүтүн дүнјада инсанлыгымызда јенидән јени түфәнләр ачды. Бир-биринә гаршы дуран кини систем үзүн илләр силаһлама јарышы кечирди. Бу күн зәмаз мәстәрир ки, гаршыдурма сијасәти бизә чох баһа баша кәлди. Јенидинјурмадан доган јени тәфәккүр, бизи силаһлама јарышындан чыхарыр. Дүнјада әмин-аманлыг башланды. Бу мә'нада космосда апарылан

АЗӘРБАЈЧАН ЈАЗЫЧЫЛАР ИТТИФАГЫНЫН НИЗАМНАМӘСИ

ЈАЛНЫЗ

I

1. Азәрбајчан Јазычылар Иттифагы (Азәрбајчан ССР-дә өз онун һүгугдарларына малик олан) Азәрбајчан дилиндә вә дикор дилләрдә јашајан, Азәрбајчан, һәмчинин өзүнү Азәрбајчан јазычысы һесаб едән Азәрбајчан әдәбијјатчылары, шаирләрин, тәнгидчиләрин, тәрчүмәчиләрин вә дикор әдәби ишләрлә мүнасибәтдәләрин бирлошмәсидир.

2. Азәрбајчан Јазычылар Иттифагы милләт вә јохсулларын, мөһнәт вә јаратмаг вә јашајан јашајан вә бүтүн шәхс етиҹарлыгы мәлумдур.

3. Азәрбајчан ЈИ:

а) һәм Азәрбајчан ССР-дә, һәм дә онун јурдуларындан кәнарда бүтүн професионал Азәрбајчан јазычыларынын монафејини тәмсил едир;

б) өз фәалијјәтиндә һәмин бу Низамнамә рәһбәр тутур, Азәрбајчан ССР Конститусијасынын (Әсас Ганунун) мүвафиг һәрәкәт едир вә ССРИ Јазычылар Иттифагы һүгуҹунда јарадылмыш, сијаси, тәсәррүфат вә ичтимаи мәсәләләрин һәллиндә бәрабәр һүгугла иштирак едир;

в) Азәрбајчан милли мәдәнијјәтинин гәдим вә мүасир ирсинә тәсдиг едир, бәшәриликдә һуманист сәрвәтләрин, демократик ичтимаи институтларын вә Азәрбајчан дилинин фәалијјәти вә јајылмасынын сәрбәстлијинин мүдафиә едир;

г) республикаларасы, милләтләрарасы, етникләрарасы әлаләләрин инкишафына гајғы көстәрир, Азәрбајчан әдәбијјатына дикр тәдгигләрин кенишләнмәсинә вә дүнјанын јашајан хәлгләрә көмәк едир.

4. Азәрбајчан ЈИ-нин:

— азад нәшријат фәалијјәти көстәрмәк;

— Азәрбајчан әдәбијјатынын бүтүн јарадычы вә бәдии чәһәтләрини вә онун низамнамәләри әсасында мүхтәлиф бүллетенләрини, гәзетләри, журналларыны јаратмаг;

— нәшријат, јарадычылыг еви, китаб магазалары, бәдии салонлар, ичтимаи нашә мәнзилләри, мәктәбләр, әдәбијјат вә бәдии ишләмәләр-тәсәввүр етмәк идарә вә мүәссисәләрин јаратмаг;

— Азәрбајчан ССР. Совет Иттифагы вә дикр өлкәләр мүхтәлиф фәалијјәтләр иттифаглары, чәмијјәтләри, бирликлери, мүәссисәләри, мәдәнијјәт чәмијјәтләри илә мүтәмәли вә сазишләр бағламаг һүгугу вардыр.

5. Азәрбајчан ЈИ-нин милли фондлары һәм Азәрбајчан ЈИ, һәм дә ССРИ ЈИ чөрәкләриндә чәмләшмишдир. Азәрбајчан ЈИ-нин милли вә балансы:

— иллик үзәлчк һаттларындан;

— Азәрбајчан ССР Назирләр Советинә дахил олан мәблағдан;

— Азәрбајчан ЈИ-нин мүхтәлиф шө'бәләриндән;

— һәм Азәрбајчан ССР вә Совет Иттифагынын иллиллинин вә ајлыг, һәм дә јарчы вә валјута шөкләрдә бағышланылан вә көнүлү верилән һајалардан тәшкил едилмәлидир.

Азәрбајчан ЈИ-нин банкда вә дикр милли-кредит мүәссисәләрдә өзүнүн валјута вә јарчы вә милли әмаллајәтләр кечирмәк һүгугу вар.

6. Азәрбајчан ЈИ-нин рекнон вә зона шө'бәләри, јарадычылыг комиссијаларынын вә комиссијаларынын бағламаг һүгугу вар.

7. Азәрбајчан Јазычылар Иттифагы:

— Азәрбајчан ЈИ-нин үзвләрини;

— Азәрбајчан ЈИ-нин фахри үзвләринә ибарәтдир.

8. Азәрбајчан ЈИ-нин Низамнамәсинә гәбул едилмиш Азәрбајчан ССР-дә синн гобул едилмиш јазычылардан кәнарда јахуд онун јурдуларындан кәнарда Азәрбајчан професионал әдәбијјатчылар ЈИ-нин үзвү ола биләр. Үзвлүк јурдлу комиссијасынын ичласында гобул едилмиш сәсләрин јолу илә (сәсләрин 2-3-ү чохуну алмагла) Низамнамәсинә ујғун олан Азәрбајчан ЈИ-нин әдәбијјатынын гарышмасында хүсуси әһәмијјәтә малик олан Азәрбајчан ССР-ин Јазычылар Иттифагынын вә јарчы вә јашајан јурдларда вә тәрчүмәчи, тәнгидчи бир бир јазычы, Азәрбајчан ЈИ-нин фахри үзвү ола биләр.

10. Азәрбајчан ЈИ-нин үзвлүјүнә гәбул едилмиш:

Азәрбајчан Јазычылар Иттифагы Низамнамәсинә әлавә едилмиш мәтбуатда чап едилмиш вә Азәрбајчан Јазычылар Иттифагы Рәјасәт Һеј'әтинин гәрары илә Азәрбајчан Јазычылар Иттифагынын јени Низамнамәсинә ја әлавәләрә вә јенидәнбахмаја Һеј'әтә комиссија тәрәфиндән тәгдим едилмишдир.

Чингиз АБДУЛЛАЈЕВ — (сәдр, Азәрбајчан Јазычылар Иттифагы Идарә Һеј'әтинин катибі)

Ајдын ГОВРУН — (мүавин, Азәрбајчан Јазычылар Иттифагы Идарә Һеј'әтинин катибі)

Аббас АБДУЛЛА — (үзв, «Әдәбијјат вә ичтимаиијјат» гәзетинин мәс'ул катибі)

Ајаз БӨЈӨЛАЛ — (үзв, «Ејдиг» журналынын баш редактору)

Фикрет ГОЧА — (үзв, «Гобустан» журналынын баш редактору)

Јусиф СӘМӘДОГЛУ — (үзв, «Азәрбајчан» журналынын баш редактору).

Бүтүн тәклиф вә ирадларынызы бу ünванда едирик: Бакы, Хагани күчәси, 25.

ТЕЈМУР ЕЛЧИН

АНАЛАР ЈАНАР, АҒЛАР...

РЕКВИЕМ

(ГИРАӘТЧИ, СОЛИСТЛӘР, ХОР вә СИМФОНИК ОРКЕСТР ҮЧҮН)

1837-чи вә сонрасы илләрдә Талин шәһәрләрдә һәлак олмуш јаздымлы инсанларын—јаздымлы азәрбајчанлыларын хатирәсинә.

ОДЛАР ОҒЛУ:
Утанма, кәл гоча тарих
Бәхтәвәр данышы бизә,
Нечә әсәр сөјүм јели
Бирдин-бирә үстүмүзә
Ода дүшүр Азәрбајчан,
Талатүмә кәлди Хәзәр,
Сөјлә, әҗдад инсанлары
Чүтәлдары мүсәбәтләр?

ТАРИХ:
Әлимиздә
Бағалдырын ганлы китаб:
«Мин дөгүз јүз отуз једди»
Дејир сизә:
Бу чох чәтин фыртыналар,
Гучағында кимләр кетди.

Нечә чыхды өз тахтына
Гоча Илјас?
Хаит әлимдан верди форман
Гана һәрәс.

Вүрүб јыхды,
Шимшәк тәк ајлаһлары
Ахыб кәлди
Јалныз, бәбтәр нүмајандары.

ОДЛАР ОҒЛУ:
Бәс сән өзүн, гоча тарих,
Јаздымлара нечә дөздүн?
Јалан дедин, јалан јаздын,
Јалан гошдун, јалан дүздүн!
Утанма де, гоча тарих,
Бошар сәндән һәгигәтин.
Нијә учуб дағылмадын
Иблисләрин сәлтәнәтиндә?

ТАРИХ:
Мән јазмадым,
Мән јаздыгдылар,
Мән өзүмдәмдим,
Мән дөзмәдим,
Мәнә
Бағалдылар
Ад-голуму.

Дүз јолумдан
Мәнә
Ајрылмадылар...

ОДЛАР ОҒЛУ:
Кәл өзүн инди ач
Гырмызы өртүјү.
Көрүнсүн алаҗа
О чаллаг көтүјү.

АНАЛАР:
Көтүјү дөврәси ган көлү,
Баханлар өз дүрә, өз өлү,
Јаздымы «елларын атасы»,
Јаздымы «елларын бабасы»,
Сајан јох кәсдә башлары,
Тојан јох хатирә дашлары,
Тарихин јолунда бағлы
Үзүндә — јаралар, јараләр,
АҒЛЫ:

Агларан аглар кими,
Дөрдүн вар дағлар кими,
Хәзәр сулары, тәнгиз
Вирана бағлар кими,
Дағлар дағымдыр мәним,
Гәм одларымдыр мәним,
Гыгыр-гыгыр ујанмыр
Ганлы ирмаг јаздымы...
Ганлы ирмаг јаздымы...
Ганлы ирмаг ичиндәјәм.
ШАНР:
Мән сифәтлар ичиндәјәм,
Ајдырдылар күшәнидә.
Гопартдылар мәни зорла
Севинчләр, мүгәддәс ганлар,
Гаһымызы дөлдә фәлак,
Јарпаг кими әсди јрак,
Гуја мәнә ајрылмаз дилдә...
Мән сифәтлар ичиндәјәм.
Гәләм јуиду, сәнду јазмы,
Сусду јазмы, сәнду сөзүм,
Гара кәјдә кулу јазмы...
Мән сифәтлар ичиндәјәм.
Јаздылар мәни зорла,
Ајардылар сәәлрәнин,
Итирдиләр ајларымы...
Мән сифәтлар ичиндәјәм.

АНАЛАР:
Бу дағлар јуу дағлар,
Чешмәли, сулу дағлар,
Бурда ана јаралы,
Көј кишнәр, булаг аглар.

ГОНШУ:
Тәрмәс дөјдулар
Кечә јарысы.
Јанларында ган
Өлүм јаралылары
Ајмрды ананы
Өз көрәнләрин
Тәнәффүс ачдылары
Көрә сәсиндән.
— Ана! Кетмә, ана!

Чыгырыды о,
Кәмәјо дүнјану
Чағырмырды о
Ананын үзүнү
Чырыды гыыг,
Дејирдим инди чә
Парчаларыма.
— Ана! Кетмә, ана!
Кетмә, аначан!
Ана јох сизсиз
Көрә биласы
Ојнанмачан.
АНАЛАР:
Ашыг еллар ајрысы,
Бүлбүл кәлар ајрысы,
Гарчыг кәлар ајрысы,
Олдуг кәлар ајрысы.
Гызыл кәл олмајдым,
Сарыбәл кәлмәдим,
Бир ајрылыг, бир өлүм
Бечә бирин олмајды.
ОДЛАР ОҒЛУ:
— О дејирди: «Мәним тапмы
Көзәлликдир, севиндим».
Бәнс тапды?
Һарда галды көзәлик?
Бәсрәтлә бир
Аллаһдыны кәзләдик.
МӘЈБУС:
Кедәнлар гајытмаз бу јердән —
Бәлкә, Ибнәсинанын
Тутмушам шахталы Сибирдән,
Колан јох, јанан јох Бәлкә,
Дөнмәт вар бир кәлин кәлмәз.

Бөјүк Сабир демишкән:
Ким ки, инсанын севгиси,
анасы вә јурдуҗјат олур,
Бәли, јурдуҗјат олан јердә дә
инсанлыг олур.

Бөјүк өзүр өдәнләрдә
Ајрылмаз, ајрылмаз,
Ана-бабаларымызы
Ганлы ирмаг јаздымы...
Ганлы ирмаг ичиндәјәм.
Ганлы ирмаг ичиндәјәм.
Ганлы ирмаг ичиндәјәм.